

2. Невмержицький С.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: Монографія. / С.В. Невмержицький – К. : КНТ, 2008. – 368 с.

3. Киричко В.М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В.М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.

4. Дмитрик Ю.І., Йосифович Д.І., Красницький І.В., Мельник С.І., Пряхін С.В., Якімова С.В. Протидія корупційній злочинності в Україні: навч. посібник / [Ю.І. Дмитрик, Д.І. Йосифович, І.В. Красницький, С.І. Мельник, С.В. Пряхін, С.В. Якімова]; за заг. ред. І.В. Красницького. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 308 с.

5. Букаев Н.М., Крюков В.В. Особенности методики расследования должностных преступлений коррупционной направленности: монография / Букаев Н.М., Крюков В.В. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 176 с.

6. Иншаков Сергей Михайлович. Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монография / С.М. Иншаков. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2012. – 335 с.

7. Савченко А.В., Кришевич О.В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Шакуна. – К. : Алерта, 2012. – 160 с.

8. Правознавство: словник термінів. За редакцією В.Г. Гончаренка. Навчальний посібник. – К. : Юрисконсулт, КНТ. – 2007. – 636 с.

9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції /

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995>_с. 16.

10. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / Хавронюк М.І. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.

11. Постанова Кабінету міністрів України від 29.01.2003р. №117 «Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/117-2003-%D0%BF>.

12. Податковий кодекс України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

13. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206-VI. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page>.

14. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994>_101.

15. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994>_172.

16. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994>_102.

17. Інформація спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/815413>.

УДК 343.13(477)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ НАЧАЛ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Тлепова М.І., аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню питання співвідношення публічних і приватних начал у кримінальному процесі України. Проаналізовано наукові підходи щодо визначення їх оптимального співвідношення. Розкривається нормативний зміст балансу приватних та публічних інтересів особи у кримінальному провадженні, його процесуального забезпечення.

У роботі використовується нормативна література відповідної спрямованості. На основі аналізу норм чинного КПК, з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини, формулюються рекомендації щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Ключові слова: публічні та приватні начала, публічність, диспозитивність, баланс, співвідношення, потерпілий, справедливість, права та свободи особи, захист, охорона.

Статья посвящена исследованию вопроса соотношения публичных и частных начал в уголовном процессе Украины. Проанализированы научные подходы к определению их оптимального соотношения. Раскрывается нормативное содержание баланса частных и публичных интересов личности в уголовном производстве, его процессуального обеспечения.

В работе используется нормативная литература соответствующей направленности. На основе анализа норм действующего УПК, с учетом решений Европейского суда по правам человека, формулируются рекомендации по совершенствованию уголовного процессуального законодательства и практики его применения.

Ключевые слова: публичные и частные начала, публичность, диспозитивность, баланс, соотношение, потерпевший, справедливость, права и свободы личности, защита, охрана.

Тлепова М.І. RELATION OF PUBLIC AND PRIVATE SOURCES IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

The article investigates the relation between the public and private criminal trial began in Ukraine. Analysis of scientific approaches to determine the optimal relation. Disclosed normative content balance private and public interests of the individual in criminal proceedings, its procedural provision.

Used literature relevant regulatory focus. Based on the analysis of the current handheld with the decisions of the European Court of Human Rights formulate recommendations for improving the criminal procedural legislation and its practical implementation.

Key words: public and private sources, publicity, optionality, balance, value, victim, justice, human rights and freedoms, protection.

Постановка проблеми. Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. змінено пріоритети у вирішенні завдань кримінального процесу: на перше місце законодавець наразі ставить захист прав особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, що зобов'язує суб'єктів, що ведуть

процес, забезпечувати права та законні інтереси всіх осіб, охороняти суспільство та державу, на відміну від КПК 1960 р., за яким першочергово у кримінальному провадженні визначалась охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що беруть у ньому участь (ст. 2). Нормативною основою такого

підходу є ст. 3 Конституції України, якою проголошено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Отже, завдання охорони від кримінальних правопорушень усіх осіб, навіть тих, хто не є учасником кримінальних правовідносин, а також суспільства та держави є пріоритетним на сучасному етапі розбудови України як правової держави. З огляду на це оновлення нормативної бази взаємовідносин суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності повинно полягати у створенні умов для належного захисту прав і свобод осіб та доцільного застосування державного примусу засобами правового регулювання з метою виконання завдань кримінального провадження.

Стан дослідження. Теоретична розробка означеної проблематики є результатом наукових досліджень питань оптимального співвідношення публічних та приватних начал кримінального процесу України. У своїх наукових працях такі вчені-процесуалісти, як Л.А. Александрова, С.А. Альперт, О.О. Артамонова, Ф.Н. Багаутдінов, О.В. Белов, В.П. Бож'єв, Л.В. Головко, Ю.М. Грошевий, К.Ф. Гуценко, С.В. Давиденко, В.С. Зеленецький, М.І. Козюбра, Л.Д. Кокорев, Л.М. Лобойко, В.З. Лукашевич, В.Т. Маляренко, В.В. Навроцька, В.Т. Нор, П.М. Рабінович, І.А. Тітко, С.Ю. Шевчук, В.М. Юришин та інші пов'язують вивчення даних питань з аналізом методів правового регулювання, притаманних окремим галузям права, – імперативного та диспозитивного.

Л.М. Лобойко визначає імперативний метод правового регулювання як метод, функціональним призначенням якого є забезпечення реалізації положень принципу публічності, а змістом – врегулювання правовідносин між суб'єктами, які беруть участь у кримінальному провадженні, через установлення обов'язків та заборон і відповідальності за їх порушення. Диспозитивний метод науковець пропонує розуміти як метод, функціональним призначенням якого є забезпечення реалізації положень принципу диспозитивності, а змістом – врегулювання правовідносин між суб'єктами, які беруть участь у кримінальному провадженні, через встановлення прав і гарантій вільного користування ними [1, с. 62]. Слід погодитися з автором у тому, що імперативний метод правового регулювання є і буде залишатися основним і переважачим методом до того часу, доки кримінальне і кримінально-процесуальне право будуть залишатися галузями публічного права [2, с. 80].

Публічність у кримінальному процесі, як слушно зазначив Ю.М. Грошевий, зветься така його побудова, за якої розслідування, розгляд і вирішення кримінальної справи провадиться державними органами в державних інтересах і через їх посадові обов'язки поза залежністю від волі й розсуду громадян, організацій, інтереси яких безпосередньо порушені злочином. Засади диспозитивності розуміються як «закріплені в нормах кримінально-процесуального права ідеї свободи суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, таких, що мають у справі матеріально-правовий або особистий інтерес на свій розсуд розпоряджатися процесуальними правами з метою виникнення, руху або закінчення провадження у кримінальній справі, для захисту своїх суб'єктивних прав або охоронюваних законом інтересів» [3, с. 137].

У перехідний період розбудови української державності ці об'єктивні правові явища ретельно досліджуються науковцями. Окремі теоретики протиставляють публічну владу особистості, тим самим намагаючись розвести інтереси приватні і публічні.

Така позиція характерна для часів жорсткої державної влади, коли об'єктивні положення права опинялися в залежності від державної політики, а існування інтересу окремої особи як такої визнавалось явищем негативним або відкидалось узагалі. Рушійною ж силою праворегулювання вбачався державний інтерес. Протилежна точка зору зводиться до визнання домінування приватного інтересу над суспільним.

Але будь-які крайнощі породжують протиріччя. У правовій доктрині це призвело до розділення функціонального цілого на публічний і приватний інтерес. У теорії кримінального процесу висловлені різні думки щодо визначення ролі засад публічності й диспозитивності в регламентуванні кримінальних процесуальних відносин. Одні вчені називають публічність і диспозитивність принципами кримінального процесу [4, с. 2], інші визначають принципом лише публічність, а диспозитивність – лише засадою [5, с. 187]. Заслугує на увагу точка зору, згідно з якою публічність однаковою мірою стосується всіх галузей права, і тому не може бути принципом однієї з них [6, с. 10]. Публічність – це загальноправове правило побудови суспільства взагалі. Це суть і дух права, що становить собою сукупність найменших неподільних частин – приватного інтересу [7, с. 20]. Є сенс погодитися з В.М. Кудрявцевим, який вважав, що публічність є підґрунтям і приватного права, тому що певні моделі поведінки в цій сфері закріплені державою через правові механізми з метою охорони особистих майнових і немайнових інтересів [8, с. 37].

Економічна, фінансова чи інші галузі права без винятку наочно демонструють, наскільки глибоким є проникнення публічного права у приватне і навпаки. Достатньо чіткої межі між визначенням публічного і приватного бути не може хоча б тому, що публічність – це сукупність приватного, а приватне об'єктивно не може існувати без публічного. Проте в окремо взятій галузі необхідно розмежовувати царину переважної дії права приватного та публічного. З огляду на юридичну природу публічного і диспозитивного як явищ об'єктивної дійсності найбільш доцільним є дослідження саме їх співвідношення, а не просто їх взаємодії.

Доречно у цьому зв'язку зауважити, що Європейський суд із прав людини неодноразово звертав увагу на необхідність забезпечення державами балансу приватних і публічних інтересів у регулюванні суспільних відносин. Зокрема, у справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» (1982 р.) [9] своїм рішенням він наголосив на тому, що держава має дотримуватися «справедливої рівноваги» між вимогами інтересів суспільства та необхідними умовами захисту основних прав особистості. Така позиція суду базується на необхідності застосування принципу пропорційності в регулюванні суспільних відносин, похідному від принципу верховенства права. У найбільш загальному вигляді цей принцип вимагає, щоб захід, який вживається, був пропорційним його меті: «Обмеження можуть бути покладені на особу правовим актом держави лише тією мірою, яка необхідна для досягнення певної легітимної та суспільно необхідної визначеної меті» [10, с. 479]. У Конституції України принцип пропорційності знайшов своє відображення у ст. 29, 30, 31, 32, 34 та інших, де разом із проголошенням прав і свобод особи держава допускає їх обмеження публічною владою в інтересах безпеки і громадського порядку. Сама можливість такого обмеження не підлягає сумніву, оскільки існування держави передбачає наявність у неї права на охорону інтересів відповідного суспільства.

На думку Ю.М. Грошевого, публічно-правова природа кримінального судочинства не виключає існування диспозитивних засад у кримінальному процесі [11, с. 498].

Новим КПК засадами (принципами) кримінального провадження, поряд з іншими, визнаються як публічність, так і диспозитивність (ст. 7). Тим самим значно розширено приватні начала кримінального провадження. Так, наразі права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 2 ст. 55 КПК), а не з моменту визнання її потерпілою постановою слідчого, як раніше; суттєво розширено коло кримінальних проваджень, які починаються лише на підставі заяви потерпілого (ст. 477 КПК); законодавчо закріплена можливість укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у провадженнях щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у провадженнях у формі приватного обвинувачення (ч. 3 ст. 469 КПК). Певною мірою приватні начала простежуються й у кримінальних провадженнях публічного обвинувачення у випадках, коли особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, а слідчий, прокурор, суд визнає її потерпілою лише за її письмовою згодою (п. 7 ст. 55 КПК). Підозрюваний, обвинувачений наразі мають право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення. Це право не може бути обмежене (ч. 1 ст. 127 КПК). Особа, яка примирилася із потерпілим та відшкодувала завдані збитки або усунула заповідяну шкоду, звільняється від кримінальної відповідальності (ст. 46 КК). Про розширення диспозитивних засад свідчить і те, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється судом присяжних лише за клопотанням обвинуваченого (ч. 3 ст. 31 КПК) тощо.

Новації законодавства відповідної спрямованості цілком природно викликають запитання: де ті розумні межі розширення диспозитивності у кримінальному процесі, і в чому полягає збалансованість публічних і приватних начал, з якими пов'язується надія на правопорядок?

Відповіді на них треба шукати в юридичній природі кримінального провадження, нормативна модель якого, на відміну від цивільного, схематично може бути зведена до елементів «суб'єктивне право плюс юридичні гарантії» (диспозитивна побудова нормативного матеріалу). Елементами моделі кримінального процесу є «правовий обов'язок плюс відповідальність» (імперативна побудова нормативного матеріалу), що зумовлено характером регулювання кримінально-процесуальних відносин. Воно, за словами С.С. Алексєєва, є «інтенсивним енергетичним полем», що належить до сфери державної діяльності із забезпечення безпеки суспільства в цілому й учасників кримінального процесу зокрема [12, с. 348].

Оптимальним у нинішніх умовах вбачається таке співвідношення публічності й диспозитивності, яке з одного боку забезпечувало б умови для захисту осіб, суспільства та держави, охорони прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, спонукало їх до активної участі у провадженні, а з іншого – не похитнуло б віру решти членів суспільства у справедливості, яку зазвичай пов'язують із необхідністю встановлення істинних обставин справи. У найбільш загальному вигляді це знаходить своє відбиття в положенні щодо «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кож-

ного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» (ст. 2 КПК).

Як бачимо, редакція ст. 2 КПК з часів «Малої судової реформи» (2001–2003 рр.) у згаданій частині суттєвих змін не зазнала, в той час як новим кримінальним процесуальним законодавством кардинально змінено підходи до вирішення цих завдань. Неабиякі надії наразі покладаються на змагальність процесу (ст. 22 КПК), сторона захисту, потерпілий наділяються правом збирання доказів (ч. 3 ст. 93 КПК), законодавчо обмежується ініціатива суду в пошуках істини (ч. 6 ст. 22, ст. 340 КПК), запроваджуються скорочені форми судового розгляду кримінального провадження (ч. 3 ст. 349 КПК), спрощені провадження (ст. 381 КПК), скасовано інститут додаткового розслідування тощо.

Чи забезпечують такі кроки законодавця досягнення цілей кримінального провадження?

Цілком логічним є те, що побудова кримінального процесу на змагальній основі зумовила розширення засад диспозитивності з метою ефективного використання своїх прав сторонами. Це, з погляду багатьох науковців, повинно сприяти встановленню істини («у спорі народжується істина») [13]. Інші точки зору, висловлені в юридичній літературі, є діаметрально протилежні («спір може й поховати істину») [14, с. 17].

Так, вважається, що проблема пошуку оптимальних засобів регламентації у кримінальному процесі зумовлена прагненням запозичити відповідні міжнародні стандарти, так званою гармонізацією національного законодавства з європейським. Зазнає критики використання демократичної ідеології, основою якої є ілюзія рівноправності всіх соціальних прошарків, однакового їх доступу до багатства, що створюється всім суспільством, і важелів управління державою. Саме ідеологія у кримінальному судочинстві, як вважає Л.А. Александрова, витіснила поняття «істини», і платою за це є пасивність суду [7, с. 131].

Аналогічні думки висловлювалися й українськими вченими-процесуалістами. Дійсно, вилучення в ході судово-правової реформи зі змісту ст. 9, 22, 25, 93 КПК положень щодо права суду ініціювати початок досудового розслідування, вжиття заходів щодо встановлення події кримінального правопорушення та особи, що його вчинила, збирання доказів істотно вплинули на активність суду у процесів доказування. Нормативний зміст окремих статей КПК України щодо судового провадження свідчить про відносно пасивне його процесуальне положення й означає збереження за судом повноважень щодо активного дослідження наданих сторонами доказів і позбавлення обов'язку збирання доказів винуватості особи (ст. 332, 352, 355, 356, 358, 363, 381 та інші).

Пасивним у пошуках істини суд є також у випадку відмови прокурора від обвинувачення в суді, якщо потерпілий не виявляє бажання підтримувати обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284, ст. 340 КПК). Логічним буде припущення, що причиною такої відмови може стати брак юридичної підготовки для участі у процесі потерпілого, а також відсутність врегульованої законом процедури приватного обвинувачення, якого набуває державне у випадках, передбачених ч. 5 ст. 340 КПК. Таке становище усуває взаємодію двох начал у кримінальному процесі, що не є прийнятним. Диспозитивність не може не пов'язуватися з активною роллю суду, оскільки свобода заінтересованих осіб розпоряджатися матеріальними і процесуальними правами зумовлює необхідність не лише допомоги, а й контролю з боку суду з метою виконання завдань кримінального провадження. Звернення особи до судового захисту, як слушно зазначає О.Г. Шило, ініціює правозастосовну діяльність суду, завдяки якій досягається баланс публічних і приватних інтересів та реалізується принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, проголошений у ст. 3 Конституції України [15, с. 7].

Для встановлення справедливого балансу публічних і приватних інтересів у ситуації, що склалася, необхідно, як мінімум, законодавчо врегулювати процедуру провадження у формі приватного обвинувачення, якою, зокрема, передбачити право потерпілого на обов'язкову участь його представника. Водночас необхідно виключити із закону положення, які фактично спрямовані на звуження судом активності сторін у реалізації ними своїх функцій у судовому розгляді. Про наявність такої тенденції свідчить зміст ч. 1 ст. 348 КПК, якою головує, а не прокурор, наділяється правом роз'яснювати суть обвинувачення; ч. 2 ст. 349 КПК, якою суд у кінцевому рахунку визнає об'єм доказів, що підлягають дослідженню в суді.

Розширення приватних начал сучасного вітчизняного кримінального провадження полягає в суттєвих змінах правового регулювання початку розслідування кримінальних правопорушень. Ст. 477 КПК значно розширено порівняно з попереднім законодавством перелік кримінальних правопорушень, щодо яких кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого. Більшість із них – злочини середньої тяжкості та навіть тяжкі, що не узгоджується із принципом публічності кримінального провадження. Думається, такий підхід до врегулювання суспільних відносин у даній сфері не буде сприяти виконанню завдань кримінального провадження, оскільки наслідками зазначених у наведеній нормі КПК кримінальних правопорушень може бути стан особи, що унеможливує подання нею заяви про вчинення кримінального правопорушення. У цих випадках, відповідно до ч. 6 ст. 55 КПК України, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням потерпілими може бути визнано декілька осіб.

Виникає запитання: якщо в особі немає таких родичів чи членів сім'ї, а її стан не дозволяє одержати від неї згоду в порядку, передбаченому ч. 7 ст. 55 КПК, чи може вона одержати захист від кримінального правопорушення, як цього вимагає кримінальний процесуальний закон? І фактично, і юридично така особа є потерпілою, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, однак прав та обов'язків потерпілого така особа не набуває за відомих обставин. У таких випадках не виконуються завдання кримінального провадження, які спрямовані на захист прав будь-яких осіб, а не лише учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК України). Тому для врегулювання подібних ситуацій необхідно передбачити в законі можливість за наявності відповідних підстав слідчому, прокурору розпочинати досудове розслідування за власною ініціативи без згоди потерпілого.

Чинним КПК передбачено новий, маловідомий вітчизняній системі права спрощений спосіб вирішення конфліктів, пов'язаний із вчиненням правопорушень – кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35), що також свідчить про розширення приватних начал у кримінальному процесі України. Слід погодитись із думкою, висловленою в юридичній літературі, що даний інститут не «вписується» у континентальний кримінальний процес, в основу якого покладено принципи, що відрізняються від тих, які одержали широке розповсюдження і визнані у країнах з англосаксонською системою права [16, с. 39]. Найбільш суттєво впровадження інституту угод в український кримінальний процес, особливо такого його різновиду, як угоди про визнання вини, впливає на ефективність реалізації принципу публічності, відповідно до якого держава (в особі її компетентних органів і посадових осіб) юридично зобов'язана на основі отриманої інформації про кримінальне правопорушення почати

провадження за даним фактом і здійснити відповідне розслідування.

Із принципу публічності в багатьох країнах, де він діє, передбачено винятки, які одержали назву справ приватного обвинувачення. Порушення балансу приватних і публічних начал у вітчизняній правовій системі на рівні кримінальних проваджень вбачається в тому, що КПК України допускає укладення угод у провадженнях щодо тяжких злочинів (ст. 477, ч. 4 ст. 469). В умовах, коли за законом України у даних випадках не передбачено обов'язкової участі захисника (ст. 52 КПК), як це має місце в інших країнах світу, законодавчо надання вирішального значення визнанню вини обвинуваченого як однієї з умов укладення угоди про визнання вини (ст. 472 КПК), недостатньої визначеності у нормативних приписах щодо права сторони захисту на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК) є реальна загроза поширенню практики пасивного відношення до виконання обов'язків щодо розслідування кримінальних правопорушень посадовими особами органів досудового розслідування та непритягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів. Такі наслідки будуть свідчити про невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України.

На фоні численних нововведень у кримінальне процесуальне законодавство, пов'язаних із розширенням приватних начал кримінального провадження, впродовж значного часу діють положення, безпосередньо пов'язані з правами учасників процесу, які фактично не наповнені конкретним процесуальним змістом і потребують законодавчого втручання. Так, необхідно детально врегулювати процес збирання доказів стороною захисту, потерпілим. Оскільки за законом не встановлено достатніх гарантій реалізації права підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим на збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок (ч. 3 ст. 93 КПК), це право продовжує залишатись декларативним, на відміну від права на збирання доказів шляхом подання клопотання про ініціювання перед слідчим, прокурором, проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, гарантованого встановленою законом можливістю оскарження до слідчого судді відмови в задоволенні клопотання.

Процесуально неврегульованим є також передбачений законом тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК), який за чинним КПК мають право ініціювати сторони кримінального провадження. Окрім відсутності процесуальної форми застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, закон не передбачає гарантій збереження в первісному вигляді індивідуальних ознак речей і документів, до яких здійснюється доступ однією зі сторін.

Висновки. Ці та інші питання взаємодії приватних і публічних начал у кримінальному процесі потребують подальшої розробки на рівні теорій кримінально-процесуального права з метою впровадження оптимальної моделі кримінально-процесуальних правовідносин у практику правозастосування, виконання завдань кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лобойко Л.М. Методи кримінально-процесуального права : монографія. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внут. справ, 2006. – 352 с.
2. Лобойко Л.М. Співвідношення імперативного і диспозитивного методів кримінально-процесуального права: сучасний стан та перспективи // Право України. – 2005. – № 6. – С. 79–83.

3. Грошевий Ю.М. Деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії // Вісник Академії правових наук : зб. наук. пр. – 2004. – № 3 (38). – С. 135–141.

4. Малярченко В.Т. Про публічність і диспозитивність у кримінальному судочинстві України та їх значення // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 7. – С. 2–9.

5. Громов Н.А., Николайченко В.В., Франциферов Ю.В. О действии принципов публичности и диспозитивности при возобновлении уголовных и гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам // Правоведение. – 1999. – № 1. – С. 186–192.

6. Божьев В.П. Уголовно-процессуальное отношение. – М. : Юрид. лит., 1975. – 176 с.

7. Александрова Л.А. Публичность как основание уголовно-процессуального права. – М. : Издательство «Юрлитинформ», 2007. – 144 с.

8. Кудрявцев В.Н. Право как элемент культуры // Право и власть : сб. ст. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – С. 35–42.

9. Решение ЕСПЧ от 23 сентября 1982 г. по делу «Споронг (Sporrong) и Лоннрот (Lonnroth) против Швеции» // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.echr.ru/documents/doc/2461434/2461434.htm#69.

10. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К. : Реферат, 2007. – 831 с.

11. Грошевий Ю.М. Проблеми загальної частини проекту Кримінально-процесуального кодексу України. // Грошевий Ю.М. Вибрані праці. – Х. : Право, 2011. – 656 с.

12. Алексеев С.С. Восхождение к праву. – М. : Норма, 2001. – 743 с.

13. Навроцька В.В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : автореф. дис. канд. юрид. наук. – К, 2006. – 18 с.

14. Джатиев В. Обвинение и защита // Российская юстиция. – 1995. – № 3. – С. 17–22.

15. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. – Х. : Право, 2011. – 472 с.

16. Гуценко К.Ф., Головкин Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. – Изд. 2-е, доп. и испр. – М. : Издательство «Зерцало-М», 2002. – 517 с.

УДК 343.13(477)

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ОСКАРЖЕННІ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Туманянц А.Р., к.ю.н., доцент
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена теоретичним і практичним проблемам оскарження й перегляду ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування.

Ключові слова: європейські стандарти захисту прав людини, оскарження, слідчий суддя, досудове розслідування.

Статья посвящена теоретическим и практическим проблемам обжалования и пересмотра решений следственного судьи, принятых в ходе досудебного расследования.

Ключевые слова: европейские стандарты защиты прав человека, обжалование, следственный судья, досудебное расследование.

Tumaniants A.R. THE EUROPEAN STANDARDS OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS ARE AT THE APPEAL OF DECISIONS OF INQUISITIONAL JUDGE DURING PREJUDICIAL INQUIRY

The article deals with the theoretical and practical problems of appeal and revision of the inquisitional judge decisions, decreed during prejudicial inquiry.

Key words: the European standards of human rights protection, appeal rights, inquisitional judge, prejudicial inquiry.

Найбільш пріоритетними напрямками курсу України на розбудову правової держави є визнання, дотримання й захист конституційних прав та свобод людини і громадянина. Особливого значення вони набувають у сфері кримінальної процесуальної діяльності, де права та свободи людини, зокрема права на свободу й особисту недоторканість, недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання в особисте й сімейне життя, на збирання, збереження, використання й розповсюдження конфіденційної інформації, зазнають суттєвого обмеження у зв'язку з кримінальним провадженням. У державно-правовому механізмі забезпечення прав та свобод людини і громадянина головна роль належить судовому захисту, який є найбільш ефективною гарантією прав і свобод особи [1, с. 11].

Право на судовий захист є фундаментальним правом людини, яке становить собою гарантію захисту інших її прав, свобод і законних інтересів, а рівень його забезпеченості характеризує демократизм держави та її правовий характер. Вагому роль воно відіграє у сфері кримінального провадження, де стикаються публічні і приватні інтереси, можуть суттєво обмежуватися конституційні права та свободи, застосовуються заходи забезпечення, поєднані із втру-

чанням в особисте життя людини. Виникає потреба у створенні дійових механізмів реалізації прав на судовий захист [2, с. 25].

Метою цієї статті є аналіз проблем оскарження й перегляду рішень слідчого судді, ухвалених під час досудового розслідування. Її новизна полягає у спробі сформулювати певні критерії, яким повинна відповідати ця процедура, з тим щоб ефективно поновлювати права особи, що були обмежені під час досудового розслідування.

Питання, пов'язані з інститутом оскарження рішень, дій та бездіяльності під час досудового розслідування, досліджували вчені: М.М. Розін, В.О. Случевський, І.Я. Фойницький, В.М. Корнуков, Е.Ф. Куцова, П.А. Лупинська, Т.Г. Морщакова, І.Л. Петрухін, В.М. Савицький, М.С. Строгович та інші вчені-процесуалісти. Останнім часом по проблемах, які так чи інакше стосуються оскарження й перегляду рішень суду під час досудового провадження, були захищені кандидатські й докторські дисертації, авторами яких є: В.О. Азаров, С.О. Волков, В.М. Галузо, Л.В. Головкин, В.М. Лебедев, І.З. Федоров, Г.П. Хімічева, О.В. Хімічева, О.І. Цоколова, М.О. Подольський, В.С. Шадрін, О.О. Шварц, Н.С. Куришева, О.Г. Шило та ін.

Одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів його